

Рецензия

от проф. д-р Тодор Бояджиев на материалите, представени в конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“ в Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“

Със заповед № 5/13.01.2017 г. на директора на ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“ съм определен за член на научното жури на конкурса за избор на „професор“ в професионалното направление филология 2.1, научна специалност Общо и сравнително езикознание (етнолингвистика), обявен в ДВ бр. 10 (20.12.2016 г.) за нуждите на Секцията по етнолингвистика при ИБЕ.

В конкурса като единствен кандидат участва доц. д-р Мария Китанова. Тя е дългогодишен и авторитетен изследовател с важни приноси в българското езикознание и етнолингвистиката. Институтът за български език е естествената и основна среда, в която в продължение на 38 години се развива кариерата ѝ на учен. Работила е последователно като специалист-филолог в Секцията за българска диалектология и лингвистична география и като научен сътрудник и доцент в Секцията за ономастика и етнолингвистика. От 2011 г. като ръководителка на Секцията за етнолингвистика тя проявява качества на опитен ръководител и много добри организационни качества в досегашната си дейност, полезни за развитието и престижа на секцията в България и чужбина, като популяризира нейната проблематика чрез предавания по програма „Хр. Ботев“, „Хоризонт“ и в интервюта по радиото и телевизията. Покрай научната си дейност доц. М. Китанова активно участва и в дейността на Института. Член е на научния му съвет и на редколегиата на Известията му. Заемала е различни административни длъжности като член на експертни групи, консултативни съвети, изпитни комисии и организационни комитети на конференции, в които се е проявявала като отличен организатор на академичната наука. Ръководила е и е участвала в 9 научни проекта, от които 3 международни. Разнообразна и плодотворна е и педагогическата дейност на кандидатката. Тя е водила упражнения по българска диалектология в СУ. Била е лектор на Семинара по български език и култура за чужденци. През 2008 – 2009 г. е лектор по български език и култура в МГУ. Била е гост-професор в Държавната академия за славянски култури в Москва, където е водила цикъл от лекции на студенти. Организираща е експедиция с руски студенти в Родопите. Ръководила е и практики на студенти от СУ, ШУ, ЮЗУ. Била е ръководител и на 2 успешно защитени докторанти. Активната научна дейност на кандидатката е допринесла за нейния международен авторитет. От 2014 г. тя е председател на Българския национален комитет на славистите, а от 2015 г. е член на Международния комитет на славистите и на етнолингвистичната комисия в него. Член е на редакционния съвет на поредицата „Славянският мир в третъясм тысячилетии“. Наградена е с медал „Кирил и Методий“ – златен от Славянския фонд на Русия.

За участие в конкурса доц. М. Китанова е представила за рецензия и оценка трудове, написани след първата ѝ хабилизация. Сред тях са 3 монографии, 14 студии, 83 статии и рецензии и 4 речника. Една част от статиите ѝ са публикувани в научни списания в чужбина. За трудовете ѝ са написани 12 рецензии. Има и над 100 забелязани цитирания на трудовете ѝ от наши и чужди автори. Представата за кандидатката като изследовател няма да бъде пълна, ако в характеристиката на научното ѝ творчество не отбележим участието ѝ с конкретни

приноси в 43 конференции и семинари (от които 26 международни), в юбилейни сборници, написаните очерци за научните търсения на наши и чужди учени, които имат заслуги за отечественото ни езикознание.

Многобройните конкретни изследвания на доц. М. Китанова могат да се обединят по теми и проблеми в няколко групи. В първата група ще отбележа участието ѝ в съставянето на 6 карти в Обобщаващия том на БДА – за застъпниците на вмъкнатите гласни, за редуцията на неударената гласна /a/ и за дистрибуцията на меката съгласна /л/ в различни позиции. Сред диалектоложките ѝ работи обаче ярко се откроява със своя приносен характер студията „Говори“ в колективната монография „Сакар“. В студията тя описва подробно фонетичните, акцентните и граматичните особености на говорите в района на Сакар планина, който обхваща диалектите в източната част на Свиленградско, Харманлийско и Тополовградско и в северната част на Одринско. Като използва събраните от нея материали и картите в първия том на БДА за пръв път тя прави опит да групира подговорите, да определи северната граница на рупските говори и да характеризира преходните говори, близки до тракийските и подбалканските. Със събраните от нея нови материали тя допълва и сведенията на Л. Милетич за селата със загорски по тип говори.

Ако се степенуват областите, в които доц. М. Китанова разгръща изследователската си дейност, ще се убедим, че основно и централно място в нея заемат приносите ѝ, посветени на етнолингвистиката или на етнологията в широкия смисъл. Към това ново направление тя проявява завидна последователна изследователска привързаност, изцяло и целеустремено се посвещава на него, като с нови анализи и добре обмислена методология допълва и разширява в 20 статии, свързани с темата на конкурса, съдържанието на които е обобщено в трите ѝ монографии. Ще посоча статиите, в които се разглежда произходът и значението на фразеологизмите *на куков ден* и *да спи зло под камък*, статии, в които се предлага нова методология за анализ на названията за домашните духове и телесните кодове в роднинската терминология, и статиите, в които се изграждат семантични опозиции или се реконструират фрагменти от семейната обредност и народния календар и се изграждат сравнително национални стереотипи чрез езиковата реализация на концептите *дом*, *време* и *жена*.

В монографията *Етнолингвистични етюди* авторката включва изследванията си по лингвокултурология, когнитивна семантика и етнолингвистична лексикография. В първата част на монографията са подредени тематично термините от българската погребална обредност – представите за душата и тялото, за смъртта и безсмъртието, за съдбата и култа към починалите прародители. Лексикалният материал се анализира ономасиологично и според семантиката и географската им разпространеност. Във втората част за пръв път в българското езикознание се представят схващанията за народната етимология, начините за нейното осъществяване чрез аналогии, паронимия, смислови и фонетични контаминации. Въз основа на богат материал подробно се разглежда генерализиращата и мотивиращата функция на народната етимология, отразени в народния календар. В третата част на монографията авторката предлага идеи за системно лексикографско представяне на роднинската терминология в речник от цялата българска територия.

В монографията с атрактивното заглавие *Свой за чуждите и чужд за своите* се разглежда бинарното противопоставяне *свой-чужд* в рамките на семантичното поле *род*. Основни в

него са ключовите лексеми на опозицията *роден – нероден, кръвен – некръвен*, които реализират семантична опозиция, определяща културни кодове. Концептът *дом* се разглежда на лексикално, фразеологично и паремеологично ниво.

Безспорно най-голямо внимание сред представените в конкурса трудове заслужава монографията *Род, семья и дом в болгарской культуре и языке*. Тя е напълно преработен и разширен вариант на електронното издание *Свой за чуждите и чужд за своите*, в който М. Китанова насочва научната си любознателност, подчертаната си амбициозност и творческото си дарование за цялостен и обстоен етнолингвистичен анализ на българската роднинска терминология. Монографията трябва да се разглежда не само като научно съчинение на опитен специалист, но и като хабилитационен труд, написан за обявявената процедура за професор. За цялостната му оценка смятам, че е важно да се изтъкне не само актуалната тема, но и методите за събиране, описание и анализ на материала и резултатите от тях.

Роднинската терминология отдавна е много актуална и интересна тема за етимологични и етнолингвистични изследвания в много езици. Езиковите единици, които представят концепта *родство*, са базови и ключови в етническото ментално пространство, защото представят характерни особености на мисленето. Това е и основанието на авторката да насочи неотслабващите си интереси към тази значима тема и да я интерпретира цялостно с български материал. За разработването на темата М. Китанова използва методи, които включват концептуалния и компонентния анализ. Те ѝ дават възможност да разкрие с лингвокултурен анализ всички аспекти на темата и лингвистично да реконструира културните феномени. Тя е проявила несъмнено професионална вещина към събирането на материала, систематизацията и класификацията му. На базата на събраната лексика и фразеология, които се отнасят до родството и неговата структура, до роднинските връзки и тяхната йерархия и оценка, се представя ядрото и периферията на семантичното поле и понятийните слоеве на концепта като единица на лингвокултурологията.

Ясните и точно поставените цели и задачи на изследването са осигурили и добре обмислената структура на монографията. Тя е така структурирана, че в отделните ѝ части – Увод, 6 глави и Заключение, да се открият както теоретичните проблеми, така и роднинството като самостоятелна система с характерна организация и функции. Като не се взимат под внимание всички аспекти на обстойното изложение, ще изтъкна само основните оригинални приноси моменти в него, които ми дават основание за висока оценка на изследването като хабилитационен труд. В монографията са включени два нови раздела – за чуждите деца в българската роднинска терминология и за концепта *дом* в българската картина на света и неговите парадигматични и синтагматични релации. С нов допълнителен материал са разширени разделите за родство и болести, с цел да се покажат пълно културните кодове и да се изясни историята и семантичното развитие на лексемите, които представят ключовите понятия на семантичното понятие *род* и семантичната опозиция *свой – чужд* като основна в народната култура на българите, която се осмисля чрез различните връзки между хората и която влиза в корелация с други семантични опозиции, реализирани в социален, етнически и митологичен план. По нов начин и с нова когнитивна методология се разглежда картината на света в българската терминология. Пословиците и поговорките са използвани като знакове, които със своето значение и вътрешна форма образуват когнитивни

модели. Въведена е и количествена оценка и графично представяне на резултатите от анализа.

В заключение ще подчертая, че хабилитационният труд на доц. М. Китанова е написан увлекателно, с ясен и нов теоретичен поглед и убедителни анализи, сериозни научни изводи и обобщения, с типологична достоверност и значимост в контекста на диалектната цялост на българския език. Към това ще добавя и много добрата ерудиция и библиографска осведоменост. Тези му качества го нареждат сред най-значителните етнолингвистични изследвания у нас.

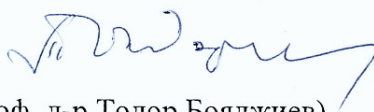
С по-малки приноси доц. М. Китанова насочва изследователските си интереси и към други теми и проблеми, които показват интересите и познанията ѝ и които очертават профила ѝ на подготвен и ерудиран лингвист. Ще посоча например участието ѝ в съставянето на четирите тематични речника на термините от народния календар от сътрудници на секцията.

След всичко казано до тук смятам, че членовете на научното жури са убедени в значимостта на научната дейност на доц. М. Китанова и затова без колебание горещо я препоръчвам да бъде избрана за професор в Секцията по етнолингвистика на Института за български език.

София,

10.04.2017 г.

Рецензент:

(проф. д-р Тодор Бояджиев)